

Ahogy elhagyta a pulpitust, Kuperman érezte, hogy a füle hegyéig elpirul. Hangfoszlányokat hallott maga körül, de egy szót sem értett belőlük. Helyet foglalt. A képzeletében egy fuvola szólama gyönyörűen beleúszott a hárfa dallamába. Vajon Mozart, tünődött? Igen, egész biztosan Mozart. A fuvola-hárfa kettősverseny hosszú részleteit sikerült felidéznie. A zene olyan örömmel töltötte el, amelyet soha azelőtt nem érzett. Jóllehet Kuperman talán nem volt vele teljesen tisztában, de elérte a katarzis állapotát.

BRUNO BETTELHEIM ÉS PHILIP ROTH

Philip Roth 1969-ben jelentette meg *A PORTNOY-KÓR* című regényét. Az azóta világhírű amerikai író legsikeresebb könyvében „*kasztráló anyja*”-ról alkotott képzeleiről ad számot, akit szélsőséges *jiddise máménak* állít be, és ebből vezeti le vesződségeit: onanista kényszereit és fetiszista elhajlásait, valamint hogy csak nem zsidó lányokkal képes szexuális viszonyt létesíteni. Alex Portnoy egy ortodox (voltaképpen inkább csupán ragaszkodó) zsidó családba születik a New York közeli Newarkban, a regény végére pedig eljut Izraelbe, ahol hasztalan próbál nemi kapcsolatba kerülni egy kibuclakó nővel – hisz erekció helyett csak agresszióra lesz képes vele –, végül a könyv fináléjában bírósági tárgyalást képzel el magának, amelyen – kimondatlanul – kasztrálják...

Roth hat fejezetre osztotta a regényt, amelyben szerkezete szerint a terapeutájának, a jól kikövetkeztethetően német anyanyelvű O. Spielvogelnek meséli el az életeseeményeit. Bruno Bettelheim neves és ez idő tájt már igen népszerű amerikai pszichoanalitikus erre reflektált még ugyanennek az évnek a nyarán a *Midstream* című zsidó folyóiratban publikált szatirikus tanulmányával, amelyben Spielvogel doktor bőrébe bújva elemzi Portnoy panasza-it. „*Analitikusi jegyzetei*” során lebontja a Roth által fölépített önigazoló kulturális képződményt, és rámutat, hogy szó sincs kasztráló anyáról; jobbára e képzet is a pá-

ciens exhibicionizmusát, valamint – mint a végén megjegyzi – az irodalmi formát szolgálja. Portnoy tévedését abban látja, hogy végtelenül szorongó anyját fölruházza a családján uralkodó zsidó anya sztereotípiájával, s „tapasztalatait” már e szűrőn keresztül nyeri. Tehát amit Portnoy újszerűnek vél, valójában az emberi faj (s a férfinem) egyik legrégebb és leggyakoribb önigazolásának csúcsra fejlesztése.

Bettelheim harminc évvel Philip Roth előtt, 1903-ban született Bécsben. A bécsi egyetemen filozófiából szerzett diplomát, és a harmincas években Richard Sterba analízisébe járt. 1938-ban sok más osztrák zsidóval együtt Dachauba internálták, ám a náci rezsim korai fázisának köszönhetően a következő évben, Hitler születésnapján amnesztiát kapott. Ekkor menekült az Amerikai Egyesült Államokba, ahol már pszichoanalitikusként, gyermekpszichológusként és a Chicagói Egyetem professzoraként tevékenykedett. A *VÉGSŐ HATÁR* címmel könyvet írt a koncentrációs táborban lejátszódó lelki folyamatokról; további két legismertebb, magyarul is megjelent könyve *A MESE BŰVÖLETE ÉS A BONTAKOZÓ GYERMEKI LÉLEK*, amelyben a freudista terminológia segítségével elemzi a népmeséket, valamint a gyereknevelésről szóló *AZ ELÉG JÓ SZÜLŐ*. Az intézményes pszichológia köreiben szokásba jött dilettantizmussal vádolni, az 1990-es években Richard Pollack újságíró

kritikus életrajzot is írt róla, amelyben máigikus elemek bevonásával kutatja „*az igazi Bettelheimet*”, aki meghamisította páciensei eredményeit (magyarul: *AZ IGAZI BRUNO BETTELHEIM*. Európa, 2005). Eközben egyes zsidó körök öngyűlölettel kárhoztatták, többek között annak nyomán is, hogy Hannah Arendt EICHMANN JERUZSÁLEMBEN című, sok ellentmondást kiváltó könyve után jóformán ő volt az egyetlen, aki Arendt ál-

laspontjára helyezkedett; valójában azonban alighanem mindketten jóval pontosabb elemző kategóriákat dolgoztak ki a maguk számára, valamint figyelmük sokkal hűbben és dialektikusabban irányult az *aktuálisan* megjelenő kérdések és problémák felé, mint azt az intézményes tudomány vagy a politikailag elkötelezett szemlélők megengedhették volna maguknak.

Pályi Márk

Bruno Bettelheim

PORTNOY PSZICHOANALÍZISBEN

Dr. O. Spielvogel New York-i pszichoanalitikus iratai közül előkerültek terápiás jegyzetei

Pályi Márk fordítása

Hétfő, az első óra: Egy komplikált – nem az mind? – új páciens, 33 éves, newarki szülői házból. Jellegzetes ortodox zsidó kispolgári háttér. Szerfelett intelligens, javíthatatlan fecsegő, fölötte narcisztikus és exhibicionista. Intellektuális gőgjét önmaga ironikus ócsárlásával leplezi. Képtelen gátat szabni szómenésének, hisz ez az egyetlen módja, hogy letagadja alapvető szorulását, teljes képtelenségét, hogy magából vagy bármiből adjon valamit. Azzal, hogy egy hátrányos helyzetűekkel foglalkozó közintézményben dolgozik, nemcsak saját kizsákmányoló önképét tagadja, de azt az érzését is kifejezi, hogy őt csak a legszerencsétlenebb emberek értékelhetik.

Esélyt sem adott rá, hogy elmagyarázzam, mi a pszichoanalízis, kijelentette, hogy nagyon jól ismeri, majd sikeresen szemléltette, hogy fogalma sincs az egészről. Mintha a lényeg a panaszok, vádak, önvádak öncélú kitergetése lenne, és fel sem merül benne, hogy esetleg komoly önvizsgálatról és azzal együtt járó elmélkedésről lenne szó. Egyikre sem képes, hisz olyan értéktelennek tartja magát, hogy semmit nem tud komolyan venni, amihez köze van – legyen szó saját magáról, a szüleiről vagy arról, akivel él. Jellegzetes maszturbációs fallikus fixációjában mindent egymaga akar megcsinálni, anélkül, hogy bárkire vonatkoztatná vagy bárki közreműködését kérné. Nem hagyja, hogy bárki, engem is beleértve, beleavatkozzon az életébe. Jól láthatóan éveket töltött öngazoló rágódással, amelyben még az önkritika is arra szolgál, hogy bizonyítsa, mennyire átlátja magát, és mennyire őszinte magához. Főleg ez az önkritika teszi lehetővé számára, hogy ugyanazt folytassa változatlanul tovább, anélkül, hogy a bűnösség érzését elmélyítené magában annyira, hogy kezdenie kelljen vele valamit; ez segít megúsz-

nia minden változtatáskényszert. Meg van győződve, hogy az a pszichoanalízis, ha ő hangosan csinálja ezt az ömlengést, én pedig hallgatom.

Annak ellenére, hogy hosszan sorolja, mi minden nem működött rendesen az életben a gyerekkorától kezdve, teljesen képtelen rá, hogy tudatosítsa magában a betegségét: egyszerűen nem képes összefüggésbe hozni azt más személyekkel. S hogyan is tudná, ha a világról alkotott minden képzelete saját projekcióiból fakad, amelyekről azt hiszi, hogy a valóság hű tükörképei?

A pszichoanalízist mérhetetlen katarzisznak látja, amihez egyáltalán nem szükséges beleélnie magát a dolgokba vagy magába fogadnia azokat. Mintha az egész csak egy hatalmas ejakuláció volna. Olyannyira, hogy kétségeim támadtak, képes lesz-e az indulatáttételnek legalább arra az alacsony fokára, amely már lehetővé teszi az analízist. Az, hogy nem hajlandó elszakadni saját zsidó gyökereitől, abban is kifejeződik, hogy hozzám jött analízisbe. Azon tűnődöm, nem kellett volna-e ragaszkodnom hozzá, válasszon inkább egy amerikai születésű nem zsidó analitikust. Még mindig átküldhetném valakihez.

A terápia megkezdése előtti rövid beszélgetés során megkérdeztem, hogy figyelembe véve azt az érzését, hogy bajainak forrása ortodox zsidó származása, miért hozzám jött, hiszen én nem csak zsidó vagyok, de ráadásul európai születésű is. Nem fogta föl a kérdésem lényegét, azt felelte, hogy egy nem zsidó analitikus sosem lenne képes megérteni őt. Mintha arról lenne szó, hogy egy olyan analitikust találjon, aki végtelen rokonszenvvel és megértéssel viszonyul hozzá – ahogy a szülei tették –, és nem arról, hogy saját magát kezdje megérteni. Az, hogy engem választott, arra utal, hogy a lelke mélyén nem akar túllépni családi hátterén, s egy hasonló származású analitikus mellett nem fél, hogy az elszakítja őt attól, amit látszólag gyűlöl, de ami nélkül úgy érezné, semmi nem marad számára saját magából vagy az életéből. Majd kiderül, le lehet-e bírni ezt az akadályt.

Mivel azt gondolja, arra van szüksége, hogy megszakítás nélkül ontsa magából a szavakat, egy egész héten át nem is fogom ebben megakadályozni. Aztán meglátjuk, képes-e abbahagyni az ömlengést annyira, hogy elkezdhessük az analízist.

Végig úgy csinál – akárha csak meg akarna győzni engem –, mintha a félresikerült zsidó gyerekkorról, az ellenállhatatlan, túláradó, agyongondoskodó anyáról és a hatást elérni képtelen apáról szóló közhelyek egytől egyig igazak volnának. Alapjában véve az egész óra hosszú kifogástár volt. Értsem meg, az, hogy nem tud kapcsolatot teremteni az étellel, és nem képes más emberekhez kötődni, nem abból következik, ahogy a dolgokhoz hozzááll, hanem a szüleiéből és azok vallási hátteréből, nem mellékesen pedig két jellegzetes traumából. A kifogások bajnoka ő, és mint az okos ügyvéd, mindkét térfélen játszik. Kínjaiért egyaránt felelőssé teszi testi és lelki traumáját (felcsusszant heréjét; illetve anyja fenyegetőzését késsel a kezében, hogy elhagyja). Biztos akar lenni benne, hogy áldozatnak tekintem, függetlenül attól, hogy az én véleményem szerint az ilyen viselkedés ezeknek a testi vagy érzelmi traumáknak tudható-e be. Valószínűleg egyiknek sem, s csakis öngyűlölete sarkallja arra, hogy mindenkit le akarjon győzni, aki szereti (a szüleit, a szexuális partnereit stb.).

Szóáradatát, amit szülei s különösen anyja ellen intéz, lehetetlen félbeszakítani. Néhányszor megpróbáltam jelezni, hogy mondanék valamit, de erre csak még hevesebben folytatta. Az egész olyan volt, mintha a pácienseim általános panaszait és a pszichoanalízist parodizálta volna a domináns és kasztráló apáról és az anyáról, aki túlságosan is belegabalyodott önmagába és saját életébe ahhoz, hogy több figyelmet szen-

telhessen a fiának. Ez a rendkívül intelligens zsidó fiatalember képtelen felismerni, hogy az ödipális helyzetet visszájára fordítva, másokhoz hasonlóan most engem igyekszik kigúnyolni, hogy ezzel biztosítsa uralmát fölöttem és a pszichoanalízis fölött. Anyja iránti túláradó szeretetét negatív projekcióval úgy állítja be, mintha az anyja őiránta érzett szeretete lenne túláradó. A felszínen arról panaszkodik, hogy anyja sosem hagyta őt egyedül, és teljesen rátelepedett – emögött valószínűtlen mélységű csalódás rejlik, amiért nem foglalkozott még kizárólagosabban velem. Miközben tudatosan úgy éli meg, hogy minden, amit az anyja csinált, ártalmas, belül elképesztő mértékben többet és többet akar; az egész egy elfojtott és ellenkezőjébe fordított, kielégíthetetlen oralitás: szakadatlan sikoly – ez sok, túl sok.

Még a legátlagosabb hétköznapi kérést is, például, hogy küldjön képeslapot apja 66. születésnapjára, a legértelmetlenebb követelésként éli meg, mert büntudatra és a szülei iránti hálára készíti. Az anyja megszakadhatott, akkor sem tett érte eleget, de ha a legapróbb dolgot kívánta, az máris óriási kérésnek számított.

Miután egész nap a pácienseim végeérhetetlen panaszait hallgatom olyan anyákról, akiket soha nem érdekelt, hogy a gyerekek eszik-e vagy nem, székrekedése van-e vagy sem, vagy hogy milyen jegyet hoz az iskolából, üdítően hathatott volna rám, ha valaki órák hosszat egy olyan anyáról panaszkodik, aki ennek épp az ellenkezője – de nem volt benne semmi üdítő. Teljesen nyilvánvaló volt ugyanis, hogy ő egyszerűen becsapva érzi magát, amiért nem kapott eleget. Nem kétséges, hogy gyötrik a múlt emlékei, a jelenben pedig az, hogy képtelen férfi lenni és normálisan élvezni a szexet. Minimális készítményt sem látok azonban benne, hogy megszabadítsa magát a múltjához fűződő kötelekektől. A legtöbbjét bizonyára ő maga hozza létre. Jól láthatóan azt várja, hogy az én varázserőm, vagy a pszichoanalízisé, elvégzi majd a dolgot helyette.

Egy értékes szál, amelynek a végére kéne járni a továbbiakban: lehenyerli apja székrekedése, saját mértéktelen maszturbációs szokásainak és szűnni nem akaró hasmenésszerű szóáradatának tökéletes ellentéte. Igen érdekes fallikus fixációnak tűnik, amelyben az apja székrekedése olyan aggályokat ébresztett benne az alkotás képességét illetően, hogy kompenzációképp ő is állandóan alkot – maszturbál, beszél vagy intellektuális teljesítményt ér el. Ha nem tanulja meg visszatartani és elraktározni magában a dolgokat, és folytatja ezt a válogatás nélküli ömlengést, nem hiszem, hogy az analízis eredményre vezethet.

Ha el akarnám nevezni az első órát, *A legmaradandóbb emlékü lény* címet adnám neki. Nem azért, mert a páciens (mindenki máshoz hasonlóan) azt hiszi, hogy minden igaz, amit az anyjáról mesélt, hanem mert miközben ezt el szeretné hitetni magával, abba fekteti a legtöbb erőt, hogy „a legmaradandóbb emlékü lény” benyomását keltse bennem. Szegény pára. Ahelyett, hogy megpróbálna tőlem segítséget kapni, hisz vesztettül szüksége van rá, az egyediségéről igyekszik meggyőzni engem. Minden, amivel az anyját vádolja, róla magáról szól, méghozzá végletesen. Az anyja kiszipolyozta őt, hisz anynyira szerette. Ő pedig kiszipolyoz mindenkire, hisz nem szeret senkit sem.

Kedd, a második óra: A továbbra is szakadatlan beszédáradat ellenére némi új anyag. Az előző óra végén megállapított feltevések ma igazolódni látszanak. Gyerekkorában legszívesebben a vécében maszturbált, apja székrekedéseinek helyszínén, s ez tűnik a legközpontibb tényezőnek a negatív identifikáció kialakulásában. Az apja semmit sem tudott kiereszteni magából. A fia semmit sem tud bent tartani magában vagy visszatartani mások előtt. Az apja, a jövő miatti szüntelen aggodalmában, biztosítási ügynök-

ként dolgozott egész életében. A fiában ugyanez a férfiassága miatti bizonytalanságként jelenik meg. Ez ellen pedig egy módon tud védekezni: határtalan maszturbációjával, ami látszólag igazolja testi adottságait, de ennek az önutálat az ára. Nem örömszerző péniszre van ugyanis igénye, hanem eszközre, ami kilöveli a tartalmát, a biztonságot pedig, amit keres, épp az efféle maszturbációtól nem kapja meg. Egyébiránt az egész óra az előző ismétlése volt. A páciens szándékosan közönséges nyelvhasználatával élve, az ülésnek a *Rejszolás* címet adom. Szemérmetlenségétől azt reméli, hogy hatást gyakorol az emberekre, magát pedig azzal áztatja, hogy felszabadult, miközben ezzel csak az undorát fejezi ki önmagával szemben.

Szerda, a harmadik óra: Egyre világosabbá válik, hogy a páciens túl sok pszichoanalitikus irodalmat olvasott, és semmit sem fogott fel belőle – legyen szó a kasztrációs szorongásról vagy a menstruációs vér látványának hatásáról. Épp azt nem veszi észre, mennyire kétségbeesetten szeretné, ha kasztráló apja *lett volna*, és mennyire csalódott amiatt, hogy ehelyett csak kasztráló anya jutott neki. De még akkor is, mikor arra panaszkodik, milyen kasztráló az anyja, nem győzi csodálni belső erejét, amellyel a jelek szerint egymaga tartja fenn az egész családot. Az emberben azt a benyomást kelti, hogy azért kell kasztrálnak látnia az anyját, hogy elég erősnek lássa, olyannak, aki meg tudja védeni őt. Egyre világosabb, hogy az igazi betegsége arról szól, hogy nem hajlandó elismerni, milyen mély szeretet övezte a szülei részéről, hisz ez azt jelentené, hogy viszonznia, később pedig más embereket is szeretnie kellene. Ehelyett ragaszkodik hozzá, hogy az emberi kapcsolatok erőfölényjátzmák, amelyek egymás kihasználására épülnek.

Egy jellegzetes emlék: kisportolt testű unokatestvére, Heshie fizikai összetűzésbe keveredik saját apjával. Noha feltehetően ő az erősebb, engedi, hogy apja lefogja, majd a testi küzdelem során legyőzze őt. A páciensem csak töri és töri a fejét. Nem érti, az unokatestvére miért hagyta, hogy ez megtörténjen. Nem veszi észre azt, amit tudattalanul nyilvánvalóan érez: hogy miközben az apja nem engedte, hogy Heshie feleségül vegye a nem zsidó lányt, akit szeretett, ami végül a verekedéshez vezetett, mindebben fia iránti mély szeretete vezérelte. Az unokatestvére tudatosan vagy tudattalanul érezte, hogy ha alávetjük magunkat annak a mély szeretetnek, amelyet egy másik ember irántunk érez, a legnagyobb győzelmet érjük el, amit csak lehet egy emberi kapcsolatban, még akkor is, ha ez kívülről vereségnek látszik. A páciensem nem képes tudatosan elfogadni ezt, és tartok tőle, hogy soha nem is lesz. Ha mégis, az azt jelenti, hogy a problémái megoldódtak, és az analízis befejeződött.

Tehát soha nem volt része olyan bensőséges érzésben, ami Heshie és apja között létezett; tehát nem képes jól érezni magát jellegzetes zsidó környezetében, de maga mögött hagyni sem; tehát mindent elutasít, amire vágyik – ezek együttesen alakították ki benne azt a különös „*zsidó kesergőt*”, ami a mai ülés vezérfonala volt.

Csütörtök, a negyedik óra: Exhibicionista maszturbálását egy buszon összekapcsolja azzal, amikor először evett nem kósert (homárt). Tudattalanul tehát felismeri a kapcsolatot az orális és a fallikus szorongás között, és hogy szexuális acting outjában mekkora szerepet játszik az orális szorongás, akár a falloszát mutogató kisbaba esetében. Képzettársításai innen aggódó anyjához vezetnek, aki véget nem érő történeteivel állandóan bizonyítani szeretné, hogy a világba való kimerészkedés legalábbis azonnali büntetést von maga után, ha nem egyből megsemmisülést. Még egy kifejezetten explicit emlék az anyja életéből sem tudatosítja benne – amikor az anya először próbált ve-

zetni, balesetet okozott, és többé nem mert a volánhoz ülni –, mennyire a szorongásai vezérlik őt is. Hisz egy ilyen anyakép lerombolná benne a hatalmas erejű, kasztráló nő képét. Nem veszi észre, hogy amit erőnek lát az anyjában, az valójában mélységes félelem az élettől.

Arról, hogy a szüleivel szemben haragot táplál, mert úgy érzi, tartozik nekik – házasodjon, csináljon nekik unokákat, érjen el sikereket az életben, amivel dicsekedhetnek –, a nem zsidó lányok iránti szexuális vágyra asszociál. Azaz csak olyan szexuális kapcsolatra hajlandó, amit a szülei helytelenítenek. Annyira összekapcsolja önmagát a szüleivel, hogy csak akkor képes azt érezni, hogy önállóan, nélkülük is létezik, ha fájdalmat okoz nekik. Természetesen ez nem igazán működik, és már a szexuális aktus közben elégedetlenné válik, már akkor vágyakozni kezd a következő lány után, akivel szexuális kapcsolata lehet.

Világos, hogy szexuális szabadossága nem más, mint nagy erőfeszítés, hogy megfoszsa a szüleit attól, amire annyira vágnak, miközben azt is biztosítja, hogy büntetve érezze magát, hisz semmi olyanhoz nem jut hozzá, aminek jelentősége volna számára. Pszichoanalitikus olvasottsága ellenére nem látja, hogy szabados szexuális élete, kiváltképp a nem zsidó lányok vonatkozásában, arról szól, hogy megnyugtassa magát, nem keveredik incesztuális viszonyba az anyjával. Azzal, hogy a nőt örökké változtatja, és semmit nem jelentenek számára, hű marad az anyjához – nem azért, mert az nem hajlandó elengedni őt, hanem mert ő nem akarja, hogy az anyja elengedje. Miközben anyjához láncolja magát, úgy vetíti ki ezt a kapcsolatukra, mintha az anyja vagy mindkét szülője kényszerítené őt arra, hogy a rabszolgájuk legyen.

Egy másik éles emlék: egy tizenöt éves fiút becsvágyó anyja olyan erős teljesítménykényszerbe hajszol, hogy fölakasztja magát. Odatűz egy üzenetet az ingére az anyjának: ne felejtse el elvinni a játékszabályt az esti kínaidomínó-partira. Páciensem kizárólag a fiú engedelmességét látja az esetben, s nem az anyjával szembeni halálos sértettségét, amiért a barátaival szórakozik ahelyett, hogy egész nap a fiával foglalkozna.

Azok a páciensek, akik képtelenek emberi kapcsolatokat kialakítani, jellemzően vég nélkül a gyerekkori emberi viszonyaik hiányosságaira panaszkodnak, és azt próbálják nyújtani másoknak, ami valójában teljesen hiányzik saját életükből. A jelen páciensem tehát, mint kiderült, New York Város Emberi Esélyek Bizottságának tanácsosa, az a munkája, hogy mások életén javítson. Szakmája szerint a szegényeket igyekeznek megóvni attól, hogy kihasználják őket, miközben magánélete másról sem szól, mint hogy olyan alkalmakat hajkurászik, amelyekben szexuálisan kihasználhat másokat.

Az egészben az a legrosszabb, hogy ő, akinek annyira gyenge az énje, és annyira képtelen adni, aki annyira afelé úzi magát, hogy ellenőrizetlen, ösztönös hajlamait kielégítse, meg van győződve róla, hogy ösztönéhiányban szenved. Egy ponton világossá teszi, mit is vár tőlem: adjam vissza a zsidónak az ösztönét. Azaz nem nagyon akarja elemezni magát; nem akarja, hogy az énje ellenőrzést nyerjen felettesénje és ösztönénje fölött. Csak azt akarja, hogy szabadítsam meg minden lelkiismereti kintől, amit önző és aszociális viselkedése miatt érez. Így fogalmazza meg a pszichoanalízis célját. Alkalmasint nagyobb óradíjat is ajánl, ha ezt sikerül megcsinálnom vele.

Felidézi egyik önkielégítését, amikor az aktusban egy szelet máj is szerepet kapott, amelyet aztán a családi vacsorán elfogyasztottak. Nincs sejtelve, hogy ez az orális fixáció végletes példája. Miközben látszólag fallikus szexualitása nem más, mint homlokzat, amely eltakarja orális fixációját, azt a szüntelen igényt, hogy neki adjanak. Mindaz,

amit a szüleitől kapott, nem volt elég, hogy feltöltse. Legalább az a lány jól érti őt, akit „Maki”-nak hív. Beszámolója szerint a lány kirohanásokat intéz vele, a nagy emberbaráttal szemben, aki a munkaidejében a szegényeket óvja a főbérloktól, miközben saját szexuális élvezete e lány megalázásából ered, aki, úgy tűnik, valóban belészeretett, és aki azt remélte, hogy a kapcsolatuk segíthet kimásznia saját szexuális, erkölcsi, emberi romlásából.

Milyen bölcs volt Freud, amikor felállította a szexuális absztinencia szabályát, valamint megtiltotta pácienseinek a pszichoanalízis-olvasást. Ez a páciens önkielégítésre használja ismereteit, amelyekre Freud művei kapcsán szert tett. Esze ágában sincs elemezni önmagát, tőlem várja, hogy mindent megtegyek érte, ahogy az anyjától is elvárta, anélkül, hogy ő bármit is tett volna önmagáért.

Úgy látszik, az egyetlen dolog, ami a szexualitásból örömet szerez neki, a cunnilingus. A szakadatlan beszédkénszerhez és a trágár beszédben való tobzódáshoz hasonlóan vonzódik e perverzióhoz is. Minden jel arra mutat, hogy oly mértékben kielégítette az orális gyönyör, amiben az anyja részesítette, hogy nem tudja elképzelni, hogy ezt bármi másban meglelhetné. Hajlamos lennék azt mondani, lázasan törekszik arra, hogy orális kielégülést nyerjen a szexualitásból. Az ő nyelvét használva, az ülés a páciensem „*pinalázáról*” tanúskodik.

Péntek, az ötödik óra: Az ülés elején Freud egyik értekezésére hivatkozik, amely a partner megalázását célzó szexuális kihasználásról szól, majd ezt egy-két felső középosztálybeli nem zsidó lánnyal létesített szexuális kapcsolatának fölidézése követi. Bevallja, zsidó kisebbségi érzése és az antiszemizmussal szembeni dühe miatt csak akkor képes kielégülni szexuálisan, ha olyan dolgokra veszi rá nem zsidó partnereit, amelyeket megalázonak tart. (A „Makit”, akinek nem volt kifogása a fellációval szemben, vagy tán még élvezte is, ráveszi, hogy lesbikus kapcsolatba keveredjen egy utcalánnyal – és ezen a ponton szakít is vele. Azzal mentegetőzik, hogy ő kezdett el erre célozgatni, ami így is történt. Mivel a lány igazán szereti őt, mindenáron a kedvében akar járni. Értéktelennek érzi magát nélküle, úgy érzi, mindent odaadott neki, amit csak tudott, mindent megpróbált, amit csak bírt, de mindez nem elég. Ezért utal rá, hogy bármit megtenne, ami a férfit kielégíti. Ajánlközását, hogy mindenre képes érte, páciensem később arra használja, hogy fölmentse magát, mondván, a lány saját magának köszönheti, ha ő anynyira megalázta, hogy most meg akarja ölni magát. Páciensem egész élete egy és ugyanaz a reménytelen történet: képtelen szeretni bárkit, saját magát is beleértve, és nem képes elhinni, hogy bárki – a szülei, a „Maki” – szeretetből tesznek meg érte valamit.)

Mivel sosem tudta igazán átélni mások helyzetét, képtelen észrevenni, hogy ezek a nem zsidó lányok épp amiatt létesítettek vele szexuális kapcsolatot, mert megfelelt az erkölcstelen, szexmániás zsidóról alkotott sztereotip elképzeléseiknek. Amikor ráveszi őket arra, amit beteges szexualitásnak tartanak, mintegy igazolja számukra a zsidókról alkotott képük helyességét. Azért választották e felettebb intelligens, tehát szemmel láthatóan igencsak értékes zsidót, mert olyan csodálatos ember, hogy mellette képtelenség a zsidót alsóbbrendű lénynek tartaniuk. Ha azonban e rettentően okos, kedves, figyelmes zsidó sem akar mást, mint megalázni őket az ágyban, akkor az „erkölcstelen” zsidó képzelet újra megerősödhet bennük. A páciensem meg mindent megtesz ennek érdekében. Miközben végig azt hiszi, hogy csak a lányokat alázza meg, önmagát sokkal inkább megalázza. A kölcsönös kizsákmányolás továbbterjed: a pár saját szülei legyőzésére használja egymást. A legrosszabb, amit a páciensem elkövethet a szüleivel szemben,

hogy nem zsidó lánnyal fekszik le. E lányok pedig bizonyára – hogy zsidóval. A neurotikusok, lám, mindig hogy egymásra találhatnak! Hogy segédkeznek egymás neurozisének kiélésében, hogy aztán ne kelljen szembenézni vele! Páciensem szexuális tapasztalatai mintha illusztrálni akarnák Freud *A megalázás és megalázkodás mint a nemiség domináns megnyilvánulása* című tanulmányát.

Szombat, a hatodik óra: Ha én is csak hetente ötször fogadnám a betegeimet, mint a legtöbb amerikai kollégám, és szombatonként soha, e páciensem története másként alakulhatott volna. Előző éjjel, eddigi jegyzeteim átnézése után, közel kerültem ahhoz, hogy meggyőzzem magam, narcisztikus önmagára figyelése, mély orális fixációja, képtelensége, hogy kötődjön valakihez stb. lehetetlenné teszi az analízist, és meglehetősen eltökélt voltam, hogy a mai óra végén ezt közlöm vele. Bíztam benne, hogy a megrázkódtatás később arra ösztönzi, hogy felkeressen egy másik analitikust; egy nem zsidó szakembert javasoltam volna neki. Vele talán beindulhatna az analízis, és nem eszköznek használná, hogy a büntudatától megszabaduljon, miközben ugyanúgy tönkretesz mindenkit, aki pozitív érzéseket táplál iránta.

Ha hétfőig kellett volna várnia, valószínűleg semmi sem változott volna. Talán az, hogy szombat volt, *sabbat*, segített egy kicsit. Ezen később még gondolkodom. A mai mindenesetre egész más óra volt. Ezúttal ahelyett, hogy – a maszturbációból, cunnilingusból, fellációból eredő – szexuális sikereinek ecsetelésével kényeztetett volna, emberibbé vált, amikor szexuális kudarcairól mesélt, csakis zsidó lányokkal. Azzal kezdődött, hogy fölidézte, mennyire csodálta az olyan zsidó férfiakat, mint az apja, vasárnap reggeli labdajátékukat, mennyire vágyott arra, hogy azonosuljon velük, de képtelen volt rá, ugyanis ennél is jobban vágyott arra, hogy kisajátítsa az anyját. Barátnőjétől, a „Makitól” abban a pillanatban meg kellett szabadulnia, miheyst eljutottak arra a pontra, amikor már nem tudta még mélyebben megalázni, s így nem maradt benne semmi vonzó. Most is képtelen volt rá, hogy megállja a helyét, amikor egy másik ember szeretete olyan nyilvánvalóvá vált számára, hogy nem tudta letagadni, s egyetlen lehetősége a menekülés maradt. Azzal az indokkal, hogy ráerőltetnek valami köteleket – holott minden vágya, hogy ő kössön másokat magához, miközben mentesül minden viszonzási kötelezettség alól –, Izraelbe, az anyaországba menekül.

Ott tudattalanul (azonban oly közel a tudatoshoz, hogy tán mégis elindulhat végül az analízis) felismeri, hogy amint megszűnik zsidónak lenni a nem zsidó világban, amint nem tudja ezzel indokolni (és igazolni) viselkedését – hogy anélkül követel és kap meg mindent, hogy bármit is adna érte –, ha tehát e kifogások nélkül kell boldogulnia, még erekcióra sem képes.

Kétségbeesésében egy kibuclakó lányt próbál elcsábítani, fordítva alkalmazva a módszert, mint a nem zsidó lányok esetében. Ott ő alázta meg őket, s azok lealacsonyítva különösen vonzóvá, egyúttal azonban értéktelenné váltak számára. Ezzel szemben itt ő veti alá magát a megaláztatásnak, főleg miután a lány elmondja neki, ami régóta nyilvánvaló lehetett volna: saját maga ócsárlása különösen szánalmas egy ennyire intelligens ember szájából. Mikor a lány elmondja neki, milyen kevésre tartja, válaszképp szexuális aktust akar teremteni vele. Szokásához híven másokat okol, impotenciáját az anyjára keni, mondván, hogy a kibuclakó lány órá emlékezteti. Azt hiszi, az ödipális (ámde genitális) rögződése miatt lesz impotens, miközben ez valójában az orális rögződésének köszönhető, ama vágyának, hogy mindörökre csecsszopó maradjon.

A türelmes zsidó anya, aki kiteszi magát annak, hogy mindenért őt vádolják, hajlandó így szolgálni a fiát. Akinek nem kell büntudatot éreznie semmi miatt, amit tesz, hisz mindig őt okolhatja érte. Bizonyos értelemben persze okolhatja; de nem úgy, ahogy gondolja. Amiatt okolhatja, hogy elhitette vele: mindent, amit akar, azonnal meg kell kapnia. Ezt, élete vezérmotívumát kiáltja a kibuclakó lány szemébe: „Nekem muszáj kapni!” A lány az, aki végül megmondja neki, hogy rögeszméje – miszerint neki mindent meg kell kapnia, amit akar, bármibe kerüljön is az a másik számára – elfogadhatatlan.

Egyik képzelgésében, melyben megbüntetik a bűneiért, rájön, ha csak egy pillanatra is, hogy az, ha az anyját vádolja, nem segít rajta, ezzel nem tudja igazolni a másokkal szembeni viselkedését. Ez reménykeltő, hátha az analízis mégis sikerülni fog. Úgyhogy ahelyett, hogy elküldtem volna, ahogy terveztem, azt mondtam, „talán most elkezdhetjük a munkát”. Csak a jövő a megmondhatója, nem voltam-e túl bizakodó.

Még egy gondolat: nagyon okosan tálalja magát, és már az első ülés után az a kínos érzésem támadt, hogy azt szeretné, ha a legmaradandóbb emléké páciensem lenne. Mi van, ha mindazt, amit eddig mondott, gondosan előkészítette és megválogatta? Elszántsága, amellyel nem engedte, hogy megszakítsam őt kérdéseimmel vagy értelmezéseimmel, felveti a lehetőségét, hogy félt, bármilyen beavatkozás kizökkenti látszólagos tudatfolyam-szerűségéből, vagyis az egész egy gondosan előkészített történet, amelynek maradandó benyomást kell tennie rám. Mi van, ha mindaz, amit a tudatlansága és tudatelőttese, az ösztön- és felettesénje ömlengésének állított be (az önkritikája, a büntetésről szőtt fantáziái) a tudatos én termékei? Próbára akart tenni, hogy rájöjjön, elég furfangos vagyok-e, és felismerem-e, hogy itt lényegileg irodalmi fikcióról van szó, és nem az analízis megkísérléséről?

Ha így van, jól tettem-e, hogy nem szakítottam meg és nem irányítottam az asszociációit, hogy az utolsó ülés végén nem jelentettem ki neki, itt az ideje, hogy ne irodalmár legyen, hanem önanalízise révén végre férfitá válnon? Ezt is meglátjuk majd.

De még ha mindaz, ami eddig történt, nem volt is több, mint kísérlet egy szórakoztató történet előadására, lényeges, hogy abban a „Maki” a legnagyobb méltósággal felruházott szereplő. Ennek a „Makinak”, noha kilátástalanul szegény sorban jött a világra, a társadalmi siker nem jelent semmit. Hozzáment Franciaország egyik leggazdagabb emberéhez, amiben semmi különös nem volt számára. Amikor úgy érezte, hogy a férfi kihasználja őt, minden töprengés nélkül otthagya. Kultúrsumójában sem csupán a szokásos csapdák fedezhetőek fel, nem egyszerűen a polgármesteri rezidenciára szóló meghívás csábítja, utóvégre nem az a fontos neki, hogy díszvacsorán vegyen részt, hanem hogy vele legyen. Ezt tanúsítja az az eset is, amikor a polgármester háza közelében szexuális kapcsolatra kerül sor köztük, és a nő mit sem törődik vele, mások mit gondolnak, míg ő halálosan fél, mire vélik tettét a többiek. Azaz most is csak magával van elfoglalva, és eszébe sem jut, hogy a nőt nem valamiféle hedonista lobbánékonyság vezérli, hanem a féltékeny kíváncsiság: „Azért viszel magaddal a polgármester fogadására, mert szeretsz, és azt akarod, hogy a közeledben legyek, vagy tartozékként, amely a társadalmi előmeneteledet szolgálja?”

Ha tehát csupán irodalmi fikció ez az egész, mit gondol magáról emberként és zsidóként, hisz a társadalmi és nemi becsület, azaz igaz emberség – az ő szemében – egyedül a szegény „Maki”-ban lakozik? Vagy csak a *száműzetésben* élő öngyűlölő zsidó újabb esetével van dolgunk?